

❖An Lúibín❖

2 Bealtaine 2005

Ábhar machnaimh

Deirdre Lonergan, Sounds Irish, Lythrum Press, Adelaide, 2004, l.13:

Murach Éire agus dúchas na hÉireann ní bheadh réamhscéal ag na hÉireannaigh san Astráil. Is í an Ghaeilge an t-aon nasc buan atá ann le féiniúlacht stairiúil na nGael-Astrálach. Comhartha cultúrtha í atá inaistrithe agus inmhúnlaithe... Is iomaí leagan cainte i mBéarla na hAstráile a tháinig ó Ghaeilge toisc go raibh focal Gaeilge le fáil i gcónaí chun aon rud a bhí nua nó suntasach a chur in iúl. San 19ú haois go háirithe chuaigh cainteoirí Gaeilge go dtí na láithreáin óir agus isteach i lár na tíre ar thóir maoinne agus eachtraí. Lena gcuid Béarla scóipiúil agus lena dteanga dhúchais d'fhág siad Béarla na hAstráile breac le focail nua nuair a bhí gá leis na focail úd. Déanta na firinne, níl i gcuid de na focail Astrálacha is aitheanta ach focail Ghaeilge faoi bhréagrioct.

Gallipoli

Now thousands of Australians come to Gallipoli every year, some in homage, others seeking entertainment.

Tá an talamh breac i gcónaí le blúirí cnámh agus le fearas meirgeach cogaidh; ar thaobh amháin den leithinis tá an Mhuir Aegéach, ar an taobh eile an Áise Bheag. Ar an mball seo a tháinig dhá arm impiriúla i dtír, an t-arm Briotanach agus an t-arm Francach. Slua ilchineálach: Maoraigh, Gurcaí, saighdiúirí ón Maroc, ón Ailgéir, ón tSeineagáil, saighdiúirí Giúdacha ón bPalastáin agus eile. Bhí Breatnaigh agus Éireannaigh ann. Agus Astrálaigh.

Fiche éigin bliain ó shin ní bhíodh ag an gcomóradh ar an leithinis ach céad duine; anois tagann na mílte. Bíonn cuid acu ann le hurraim don ócáid; bíonn cuid eile ann i gcomhair spraoi, spóirt agus ólacháin. Ghearáin an dream dílis anuraidh go raibh na dailtíní ag cur isteach orthu. I mbliana bhí carn bruscair fágtha ina dhiaidh. Tá an tsean-simplíocht imithe. B'fhéidir gur áit í nach n-oireann do shlua; thuigfeadh scata beag níos fearr í.

Ba mhó go mór an líon Astrálach a maraíodh san Eoraip ná an líon a maraíodh ag Gallipoli, ach ag Gallipoli a thagann na daoine le chéile, agus iad ag fanacht le héirí na gréine. San Earrach a thosaigh an troid anseo; thug an samhradh cuileoga leis, agus buinneach. Na galracha ba mhó a mharaigh na fir, cé nár aon dóithín iad na hurchair. Chonaic iriseoir Astrálach saighdiúirí ón Astráil agus ón mBreatain Bheag ag éirí amach as na trinsí, cipe i ndiaidh cipe. Níor mhair a bhformhór ach cúpla móimint. Ba chúis uafáis agus mhórtais don iriseoir é, ach tréigeadh an áit faoi dheireadh agus áthas ar chách. Anois is cuid oifigiúil de stair oifigiúil na hAstráile oifigiúla Gallipoli, oifigiúlacht a fáisceadh as an ngá atá ag cuid againn le deimhniú náisiúnta, nó (rud is measa) as féintrua phoiblí.

Ní raibh na saighdiúirí a tháinig slán tugtha don mhaoithneachas sin; bhain roinnt bheag acu sult éigin as an marú, shíl an chuid eile faoi dheireadh nach raibh sa chogadh ach obair shalach ghránna. Tá Gallipoli san fhaisean, ach tiocfaidh lá eile agus faisean eile, agus ag Dia atá a fhios

cén chuma a bheidh ar an scéal le linn chlann ár gclainne. Agus idir siúd agus seo beidh cogáí eile ann.

Ó na nuachtáin Ghaeilge

The Minister for Justice concerned that the Irish-language requirement for the Gardaí may hinder recruitment of ethnic minorities.

Tá Rialtas na hÉireann le líon na nGardaí a mhéadú go dtí 14,000, rud a tharraing scéal na Gaeilge anuas: d'iarr an tAire Dlí agus Cirt, Michael MacDowell, ar Choimisinéar na nGardaí athbreithniú a dhéanamh ar cháilíochtaí teanga na n-iarrthóirí, ar eagla go mbeadh éagóir á dhéanamh ar iarrthóirí ó phobail eitneacha na tíre. Ní mór d'iarrthóirí bonnleibhéal Ardeistiméireachta sa Ghaeilge a bheith acu, rud (dar leis an Aire) a d'fhéadfadh a bheith ina constaic roimh iarrthóirí eitneacha. Tá an tAire lena dheimhniú, áfach, nach dtiocfaidh athrú ar bheartas 'láidir' Gaeilge na nGardaí agus go mbeadh tábhacht leis an teanga san Fhórsa fós. (Irene Ní Nualláin, *Foinse*.)

The Gaelic League urges that other languages be taught in Irish schools in addition to English and Irish.

Tá Conradh na Gaeilge ag iarraidh anois go mbeadh na trí theanga - Gaeilge, Béarla agus teanga eile - ag gach dalta ar fhágáil na scoile dóibh. Rinne Uachtarán an Chonartha tagairt d'aonteangachas an Bhéarla in Éirinn; b'fhéarr leis sampla na Ísiltíre agus Ghluaiseacht na Scoileanna Eorpacha a leanúint. Scagfar an cheist i mí lúil ag comhdháil oideachais de chuid an Chonartha. Ba mhaith leis an gConradh 'cúrsaí feabhais' i nGaeilge a bheith ar fáil ag páistí inimirceacha in Éirinn agus scrúduithe scoile a bheith ann i dteangacha ar nós Rómáinise agus Síinise. Molfar freisin go múinfi ábhar eile i nGaeilge seachas an Ghaeilge féin. (Concubhar Ó Liatháin, *Lá*.)

New Gaelscoileanna i Dublin.

Ceantar é Leamhcán in iarthar Bhaile Átha Cliath a bhfuil Gaeilge á labhairt go forleathan ann. Tá Gaelscoil Naomh Pádraig ann cheana, agus Gaelcholáiste; anois tá Gaelscoil nua le bunú ann, cé gur chinn an Roinn Oideachais nach raibh gá léi. D'áitigh Gaeilgeoirí na háite go raibh an tseanscoil ró-bheag i gcomhair os cionn 700 dalta. Sháraigh an tAire Mary Hanafin cinneadh na Roinne, a bhfuil Gaelscoileanna eile ceadaithe aici i bhFionnghlas agus i gCora Droma Rúisc. (Áine Ní Chiaráin, *Foinse*.)

Arm na Gaeilge

Irish speakers served in the British Army in both world wars; in Ireland itself there was an Irish-speaking battalion. But Ireland's army, like Ireland, is far from bilingual.

Arm le Gaeilge ba ea Arm na Breataine, mórán, ar feadh cuid mhaith den 19ú haois, gan trácht ar a raibh de Bhreatnais agus de Ghàidhlig á labhairt ann. B'annamh líon na nÉireannach níos lú ná an tríú cuid den Arm, agus cuid mhaith acu as contaethe Gaeltachta. Go fiú i dtús an 20ú haois, nuair a bhí féinriail á fógart, bhí cainteoirí Gaeilge sásta dul sna saighdiúirí. Orthu sin bhí an scríbhneoir Liam Ó Flaithearta, a bhí ag freastal ar Choláiste na hOllscoile, Baile Átha Cliath, nuair a thosaigh an Chéad Chogadh Domhanda. Thug a nia Breandán Ó hEithir cuntas ar a chás:

Bhí sé i mbaol a scoláireacht a chailleadh de bharr mírialtacht a chuid freastail ar léachtanna ach tugann sé le fios go raibh fonn air féin agus chomhrádaí leis saighdiúireacht a fhoghlaim níos tapúla gaus críochnúla ná mar a bhí siad á dhéanamh, sna hÓglaigh. Is cinnte go mba thur leis saol na hOllscoile agus bhí sé lán searbhas i dtaobh ranna na Fealsúnacht agus na Gaeilge go speisialta.

Ach pé cúiseanna a thug air cúl a tabhairt leis an ollscoil agus dul isteach i lár an chogaidh mhóir d'fhág a sheal le cogáíocht marc an-trom air féin agus ar a shaothar ina dhiaidh sin. Fuair na

sliogáin agus an gás an lámh is fearr air i Langmarche, i Meán Fómhair na bliana 1917 agus níl ann ach gur thug sé a bheo leis.
(‘Liam Ó Flaithearta agus a Dhúchas’ ó *An Chaint sa tSráidbhaile*, 1991.)

Beagán os cionn fiche bliain ina dhiaidh sin bhí cogadh eile ann, agus bhí an Saorstát ina tír neodrach – go hoifigiúil, ar aon chuma. Bhí Arm ann agus ní raibh aon easpa earcach air. Bhí an Rialtas an-sásta raidhfíil agus eile a thabhairt a dháileadh orthu, ach ar éigean a bhí na hairm sin le fáil. Níor chuir Dev de dhua air féin trealamh cogaidh a cheannach roimh an mbliain 1940, agus ar feadh an chogaidh bhí sé an-deacair é a fháil ó na Comhghuaillithe. D’fhéadfadh na hÉireannaigh an fód a sheasamh ar feadh tamaill, go háirithe mar threallchogaithe, ach bhuafaí orthu gan mhórán moille cheal arm.

Ní fadhb í a bhain leis na mílte Éireannach a bhí liostáilte i bhfórsaí armtha na Breataine, d’ainneoin Éire a bheith scartha amach ó cheachtar den dá thaobh. (Cuireadh iachall ar shaighdiúirí Éireannacha malairt éadaí a chur orthu féin ag Holyhead agus iad ag teacht abhaile, chun nach sárófaí dealramh na neodracht.) Cibé aighneas a bhí ar siúl idir an dá thír bhí geilleagar na hÉirean ag brath go mór ar an mBreatain, agus bhí gá ag an mBreatain le Éireannaigh; bhí na mílte acu ag obair sna monarchana thall.

Bhí Gaeilgeoirí orthu siúd a chuaigh ag troid faoi bhratach na Breataine - Seoirse Ó Broin mar shampla. Béalfeirsteach ba ea é; rugadh a athair i Sasana agus a mháthair i Málta, agus saighdiúirí in Arm Shasana ba ea a aithreacha móra. Ar scoil i mBéal Feirste a fuair Seoirse a chuid Gaeilge, agus sa bhliain 1937 chuaigh sé ag obair i Londain. Nuair a thosaigh an cogadh liostáil mo dhuine, agus seoladh é go dtí an India ar bord loinge i mí na Nollag 1942. Shiúil sé an tír sin ina shaighdiúir, ag breathnú na gcathracha agus an Taj Mahal, agus i nGaeilge a scríobhadh sé chun a chairde sa bhaile, rud a chiapadh an cinsire, ó bhí air na litreacha céanna a chur chun Mumbai lena n-aistriú. Casadh beirt oifigeach Éireannach ar Sheoirse san India agus iad ag iarraidh an teanga a fhoghlaim; bhí brat na dtrí dhath ar an mballa acu, agus thug sé leabhar Gaeilge dóibh. Ar theacht abhaile dó chuir sé faoi i Londain agus lean air ag cur na Gaeilge chun cinn ann go dtí lá a bháis i mbliana.

D’fhaighfeá corrGhaeilgeoir fós in Arm na hÉireann, gan dabht. Bhí cathlán Gaeilge ann tráth, an Chéad Chath ar an Rinn Mhór i nGaillimh. Scéal eile atá ann anois san Arm trí chéile: na horduithe i dteanga amháin agus an ghnáthchaint i dteanga eile. Samhail na hÉireann féin, a déarfá, ach b’fhéidir go mbeadh malairt scéil ann i gceann tamaill; tá an teanga ag baint searradh fada an chait aisti féin, agus í scafa chun oibre. Fágfaidh sin a rian ar shaol na saighdiúirí, a bhuíochas sin ar na Gaelscoileanna, nó ar Acht na dTeangacha Oifigiúla, nó ar ghrásta Dé – más é Dia na gCogaí féin é.

(Tá breis eolais ar Sheoirse Ó Broin le fáil ag:

<http://homepage.ntlworld.com/irial.macginley/irishcambridge/iris.html>.)

Scéala na cruinne

Nuair a chuir Alasdair Mór cuid mhaith den saol faoi smacht fadó bhí an Éigipt ar na tíortha a bhí faoina réir aige. Bunaíodh cathracha Gréagacha ann, agus céad bliain ó shin thángthas ar raidhse scrollaí paipíre i measc seanbhruscar Oxyrhynchos. Go dtí seo ní rabhthas in ann iad a léamh agus an droch-chaoi a bhí orthu; ach anois is féidir ciall a bhaint astu, a bhuíochas sin ar lucht taighde ag Ollscoil Oxford, atá ag úsáid scanáil ilspeictreach. Níltear ach i dtús oibre fós, ach is díol spéise cibé rud a bheadh le léamh ann – go háirithe más saothair chaillte le Sophocles, le Sappho nó le hEurípides atá i gceist. [Ó *www.Salon.com*]

An té nach mian leis An Lúibín a fháil a thuilleadh cuireadh sé teachtaireacht dá réir chun:
colger@melbpc.org.au.

Colin Ryan